

Pavlovo evangelium

Exegeze Gal 2,14b-21

Jaroslav Brož

Tento text patří formálně i obsahově k první části listu Galat'anům, ve kterém apoštol Pavel uvádí autobiografické údaje a na jejich základě obhajuje pravost svého apoštolátu a evangelia, které káže. Proto také vypráví o „antiošském sporu“. Chce tím připomenout, že v tomto nesnadném úseku života církve obhajoval základní pravdu evangelia, a tak to činí i teď v galatské krizi. Jeho cílem je dokázat, že mimo Krista nemá nic hodnotu, ani Zákon. A naopak ospravedlněním skrze víru v Krista se překonávají všechny rozdíly a křesťané se stávají „jedno v Kristu Ježíši“ (3,28).

1. Text a překlad

(¹⁴ ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοδοδοῦσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Κηφᾷ ἔμπροσθεν πάντων)

εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς ζῆς,
πῶς τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν;

¹⁵ ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί·

¹⁶ εἰδότες [δὲ]

ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ,
καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεῦσαμεν,
ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου,
ὅτι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ.

¹⁷ εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ εὐρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί,
ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος; μὴ γένοιτο.

¹⁸ εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὸν συνιστάνω.

¹⁹ ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω.
Χριστῷ συνεσταύρωμαι·

²⁰ ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·
ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί,
ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

²¹ Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ· εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη,
ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν.

Překlad:

¹⁴Když jsem ale shledal, že nejsou přímí (dosl. nekrácejí přímo) vzhledem k pravdě evangeliu, řekl jsem Kéfovi přede všemi:

„Jestliže ty, který jsi žid, žiješ způsobem dovoleným pohanům, a ne tak, jak jsou vázání židé, proč nutíš pohany k židovským závazkům?“

¹⁵My, kdo jsme židé od narození, a ne hříšníci z pohanství,

¹⁶a přesto víme,
že člověk není ospravedlněn ze skutků Zákona, ale skrze víru v Ježíše Krista,
(také) my jsme uvěřili v Krista Ježíše,
abychom byli ospravedlněni z víry v Krista, a ne ze skutků Zákona,
protože ze skutků Zákona nebude ospravedlněno žádné tělo (tj. nikdo).

¹⁷Jestliže pak my, kdo usilujeme o ospravedlnění v Kristu, jsme shledáni stejní hříšníci (jako ostatní),
(plyne z toho, že) Kristus je služebník hříchu? Vyloučeno!

¹⁸Kdybych znovu stavěl to, co jsem zbořil, ukazuji se sám jako přestupník (Zákona).

¹⁹Ale já jsem skrze Zákon Zákona umřel, abych žil Bohu.
Jsem ukřižován spolu s Kristem.

²⁰Už nežiji já, ale ve mně žije Kristus.
To, co nyní žiji v těle, žiji ve víře v Božího Syna, který mě miloval (= prokázal mi lásku, aorist) a vydal se za mě.

²¹Já neruším Boží milost. Jestliže je totiž spravedlnost ze Zákona,
pak Kristus zemřel zbytečně.

2. Textová kritika

v. 14b: πῶς / τί

v. 16: δέ je nejisté, byť je podloženo většinou lepších rukopisů a lze ho považovat za „lectio difficilior“ (δέ je neočekávané a ruší plynulost myšlenek); varianta bez δέ je velmi stará (P⁴⁶ A D²...sy^h).

v. 17: je nemožné stanovit, zda „APA“ (v majuskulních kodexech psáno bez přízvuků a přídechů) je ve významu částice důsledkové (ἄρα) nebo tázací (ἄρα); ze souvislosti se dává přednost druhé možnosti.

v. 20: τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ / θεοῦ καὶ Χριστοῦ (P⁴⁶ B D* F G M): tato varianta je zřejmě druhotné teologické rozšíření. Nikde jinde u Pavla není předmětem víry Bůh jako takový.

3. Vymezení perikopy

Není příliš jasné, jak určit začátek perikopy. Od 2,11 Pavel zpravuje Galat'any o události v Antiochii a od v. 14b začíná v tomto sporu přímou řečí oslovovat Petra. Přímá řeč je

určitým literárním zlomem. Textový celek určitě končí ve v. 21, protože v 3,1 je patrná ostrá změna: nové oslovení Galat'anů, rétorické otázky a uvedení nového tématu (Duch Svátý). Je zde určitý problém, zda vv. 15-21 jsou pokračováním v. 14b, tj. zda celý text byl adresován Petrovi v Antiochii (H. Schlier). Druhá možnost – pravděpodobnější – je, že vv. 15-21 jsou Pavlovou pozdější reflexí, s níž se nyní obrací přímo na Galat'any (takto většina exegetů). Z hlediska literárního se však někteří autoři kloní ke stanovisku, že 2,11-21 je jeden celek. V něm v. 14b a vv. 15nn spolu těsně souvisejí, zejména proto, že je spojuje motiv protikladu židů a pohanů. Závěr: Vv. 14b-21 tvoří literární jednotu, v níž Pavel po zprávě o antiošském sporu (2,11-14a) systematicky pojednává o podstatných bodech svého sporu s Petrem a znovu je předkládá jako vzor řešení svým věřícím.

4. Literárně rétorická struktura – návrh jednoho řešení (A. M. Buscemi)

A. První část (vv. 14b-17)	B. Druhá část (vv. 18-21)
a. Teze (v. 14b) <i>forma</i> : podmínková věta reálná <i>obsah</i> : konkrétní případ Petra v Antiochii	a'. Teze (v. 18) podmínková věta ireálná problém „judaizace“ všeobecněji jako paradigma
b. Důkaz (vv. 15-16) <i>forma</i> : „my“ velmi členitá kompozice <i>obsah</i> : ospravedlnění skrze víru v Krista Ježíše	b'. Důkaz (vv. 19-20) „já“ velmi členitá kompozice křesťanská víra znamená zemřít Zákonu, aby člověk mohl žít pro Boha a ve víře v Božího Syna
c. Závěr (v. 17) <i>forma</i> : podmínková věta ireálná + zvolací věta „ospravedlnit“ <i>obsah</i> : Kristus je služebník hříchu	c'. Závěr (v. 21) podmínková věta ireálná (reálná?) + zvolací věta „ospravedlnění“ Kristus zemřel nadarmo

Precizní uspořádání úryvku svědčí o jeho důležitosti, jakou mu Pavel připisoval. Dřív než začne teologickou argumentaci, chce předložit úplnou syntézu svého evangelia.

5. Komentář

v. 15

Pavel představuje sebevímání židokřesťanů, k nimž připočítává pro svůj původ i sebe: ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι. Slovo φύσις prostě označuje jejich příslušnost k židovskému národu od narození. Negativně se vymezují jako ti, kdo nejsou ἐξ ἔθνῶν ἁμαρτωλοί. Židé té doby považovali nežidovské národy za hříšníky primárně ne proto, že páchali nějaké jednotlivé přestupky proti Zákonu. Rozhodující pro ně bylo, že ten, kdo se nenarodil do lidu smlouvy, byl prostě kvalifikován jako hříšník.

Ve světle Kristově se nyní ukazuje, že přes všechna svá privilegia i židé potřebují *ospravedlnění*. Tento pojem není jednoznačný, měl dvojí různý význam, deklarativní a konstitutivní. Deklarativní smysl se vztahuje na člověka, který je spravedlivý, nevinný, a tato skutečnost je veřejně prohlášena. Zato konstitutivní smysl ospravedlnění se vztahuje na

hříšníka, který nemůže být prohlášen za spravedlivého, nýbrž skrze nějaký zásah musí nejprve získat nevinnost, kterou ztratil.

Víra v Krista, která je životním oddáním se mu, působí podle apoštolského kázání odpuštění hříchů (srov. Sk 2,38; 5,31; 10,43; 13,38; Lk 24,47); vrací tedy hříšníkům nevinnost. Pavel o této skutečnosti říká, že víra „ospravedlňuje“ hříšníky. Židokřesťané přijali Krista, aby jim byly odpuštěny hříchy. Z toho je zřejmé, že se považovali za hříšníky, i když podle židovského náhledu nepatřili do kategorie „hříšníků“, tj. pohanů.

λοδαίξειν ve smyslu „osvojit si židovské zvyky“. Z Petrova postoje se mohlo vyvozovat to, co on sám odmítl na shromáždění v Jeruzalémě, totiž že křesťané z pohanství si musejí osvojit židovská rituální nařízení, a jen tak si zajistí začlenění do smlouvy a spásu (Sk 15,7-11). Stejně slovo se jednou vyskytuje v LXX, kde popisuje, jak pohané z Persie byli obřezáni a judaizováni „ze strachu před židy“ (Est 8,17).

v. 16

Úvodní εἰδότες (ptc. od οἶδα) vyjadřuje nadčasové přesvědčení nejen židokřesťanů doby Pavlovy, ale křesťanů kterékoli doby. Označuje určité vědění, ale neuvádí blíže jeho původ. Ovšem z kontextu je zřejmé, že jde o tzv. „Glaubenswissen“ (poznání, vědění pocházející z víry) (srov. Řím 6,9; 2 Kor 4,14). V pavlovských listech εἰδότες často uvozuje texty připomínající „pevně formulovanou tradiční látku“.

Následuje stylisticky velkolepé a dobře promyšlené souvětí, jehož strukturu můžeme znázornit takto:

Ospravedlnění // Subjekt // ne ze skutků Zákona // vírou	v Ježíše	Krista
οὐ δικαιώται		
ἄνθρωπος		
ἐξ ἔργων νόμου	ἐὰν μὴ διὰ πίστεως	Ἰησοῦ
		Χριστοῦ,
καὶ ἡμεῖς		εἰς Χριστὸν
		Ἰησοῦν
	ἐπιστεύσαμεν,	
ἵνα δικαιωθῶμεν	ἐκ πίστεως	Χριστοῦ
	καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου,	
	ὅτι ἐξ ἔργων νόμου	
οὐ δικαιωθήσεται		
πᾶσα σὰρξ.		

Kromě třikrát uvedeného podmětu (člověk – my – „žádné tělo“ = semitismus pro vyjádření „žádný člověk“) se souvětí zakládá na třech pojmech: a) ospravedlnění, b) skutky Zákona, c) víra v Krista; každý z nich je uveden v tomto verši třikrát. Prostřední věta je formulována kladně a v 1. os. množ. č.: „my jsme uvěřili... abychom byli ospravedlněni“, zatímco obě krajní věty vymezují téma záporně a neosobně, ve 3. os. jedn. č.: „žádný člověk není ospravedlněn.../žádné tělo nebude ospravedlněno“. Všimněme si dalších drobných

stylistických prostředků, jako je v první a druhé větě chlastické uspořádání „Ježíše-Krista/v Krista – Ježíše“, anadiplosis mezi druhou a třetí větou (opakování „ze skutků Zákona“ na konci jedné a na začátku další věty) nebo variace v předložkové vazbě (διὰ πίστεως / ἐκ πίστεως).

Dlouhé, zdánlivě nepřehledné souvětí v podstatě rozvíjí jednoduchou tezi: Každý člověk dochází ospravedlnění výlučně skrze víru v Krista. Skutky Zákona, které by chtěly být třeba jen doplňujícím prostředkem ospravedlnění, jsou absolutně vyloučeny.

I když věty v tomto dlouhém souvětí na první pohled vypadají jako mechanické opakování stejných myšlenek, není tomu tak. Každá věta má svou vlastní funkci, takže celek vytváří jakousi miniaturní argumentační jednotku. Její vnitřní logika může být tato:

- 1) obecně formulovaná teze o ospravedlnění z víry, a ne ze skutků Zákona
- 2) osobní svědectví Pavla a všech židokřesťanů: („my jsme uvěřili...“)
- 3) parafráze biblické citace

V této třetí větě se Pavel inspirovává slovy Žl 142,2 (LXX):

„Nevstupuj k soudu se svým služebníkem, neboť nebude ospravedlněn před tebou nikdo z živých“ (druhá část verše, která je užita v našem textu, zní v řečtině: ὅτι οὐ δικαιοθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν).

Apoštol v žalmovém textu provedl dvě větší změny: a) Výraz πᾶς ζῶν nahradil výrazem πᾶσα σάρξ, protože „živý“ je příliš pozitivní výraz pro označení hříšníka (srov. Ef 2,15). b) Pavel do citace doplňuje ἐξ ἔργων νόμου. Na první pohled se zdá, že je to svévolný zásah do biblického textu, že žalmista na nic takového nepomýšlel. Ale při pozorném čtení si uvědomíme, že když člověka soudí Bůh, tak možnost ospravedlnění je zcela vyloučena. Na Božím soudu hříšný člověk nemůže být prohlášen za spravedlivého. A skutky Zákona tuto situaci nemění. Svým doplňkem Pavel vlastně jen výslovně formuluje implicitní obsah žalmu. A navíc ukazuje nové východisko: když se musíme objevit před Božím soudem, je možno přijmout skrze víru v Krista nezasloužený dar milosti, která hříšníkovi vrací ztracenou nevinnost.

ospravedlnění ustavuje správný vztah k Bohu a zahrnuje očištění od hříchů, vlití božského života a přijetí věřícího do Boží rodiny skrze křest (1 Kor 6,11; Tit 3,5).

δικαίω-ω = „zprostit viny“, „ospravedlnit“ nebo „prohlásit za spravedlivého“ (v Gal 7x; Řím 15x; ve zbytku NZ 17x)

skutky Zákona

Pavel tohoto spojení užívá ve svých listech osmkrát: dvakrát v listu Římanům (3,20.28) a šestkrát v listu Galaťanům (Gal 2,16 - třikrát; 3,2.5.10). V každém z těchto případů upírá skutkům Zákona spásnou účinnost a vystavuje je teologické kritice. Apoštol chce čtenáře svých listů přesvědčit, že „skutky Zákona“ na rozdíl od víry v Ježíše Krista neospravedlňují hříšníka, ani věřícímu neudělují Ducha Svatého.

Není zcela jasné, co Pavel „skutky Zákona“ myslí. Podle jedněch je to označení legalizmu, tj. mylné snahy naklonit si Boží přízeň a získat si spásu konáním dobrých skutků. Podle jiných tu Pavel mluví o poslušnosti Mojžíšovu zákonu coby cestě vedoucí ke spáse. Je prý přesvědčen, že člověk ve své slabosti není schopen dostát nárokům Zákona.

a) Původní význam

Výše uvedené vysvětlení se snaží objasnit teologickou podstatu „skutků Zákona“. Někteří současní badatelé se ale domnívají, že termín „skutky Zákona“ měl pro Pavla užší a konkrétnější obsah. Označoval prý *mojžíšské rituální úkony*, které byly vnějším projevem židovské identity; k nim patřila především obřizka, dietetické předpisy, nařízení o rituální čistotě, zachovávání šabaty a liturgický kalendář se starozákonními svátky. Ty Pavel považuje

za protikladné k víře v Krista. Tyto rituální rozdíly odlišovaly v helénistickém světě 1. století židy od pohanů. Zastánci tohoto názoru si všímají, jak se Pavel pravidelně těchto témat dotýká, když mluví o spáse židů a pohanů. Současně poukazují na to, jak v širším kontextu listu Galat'ánům a Římanům apoštol zdůrazňuje nedostatečnost obřadů jako obřízky (Řím 2,25-9; 3,30; 4,9-12; Gal 2,3; 5,2-12; 6,12-15), dietetických předpisů (Řím 14,1-23; Gal 2,11-14) a zachovávání svátečních dnů (Řím 14,5-6; Gal 4,10). Někteří na podporu těchto názorů uvádějí hebrejský termínový ekvivalent „skutky zákona“ (*ma'ase hattórah*) a v souvislosti s ním předpisy o čistotě, obětech, svátcích a pokrmech, o kterých se pojednává jako o hlavních tématech tehdejší diskuse (viz kumránský fragment 4QMMT).

Je pozoruhodné zjištění, že tento nový pohled na „skutky zákona“ je doložen už v patristické době a ve středověku (Origenes, Jeroným, Ambrosiaster, Theodoret z Cyru, Tomáš Akvinský). Někteří protestantští komentátoři (např. Jan Kalvín, Martin Chemnitz) dosvědčují, že katoličtí teologové jejich doby (tj. 16. stol.) považují za skutky Zákona nařízení o obřadech a rituálech. Lze tedy konstatovat, že v katolické teologii „skutky“ Mojžíšova Zákona byly důsledně ztotožňovány s rituálními „obřady“. Je ovšem třeba podotknout, že existovala i interpretace širší (např. Augustin, *De Spiritu et litera*, 23). Ale převládající interpretace „rituální“ vždy smysluplně objasňovala Pavlovu polemiku ve vztahu k židům a pohanům v otázce spásy a prostředků ospravedlnění.

b) Teologický význam

Teologie, která vyplývá z rituálů Mojžíšova zákona, je velmi bohatá. Při jejím studiu lépe pochopíme, proč Pavel staví skutky Zákona proti víře v Krista.

- 1) Rituální předpisy jsou výrazem teologie oddělování, na které je založen starozákonní kult. Obřízka, zachovávání šabatu, nařízení o pokrmech atd. byly po celá staletí známkami vyvolení Izraele, které odlišovaly židy od pohanů. Když ale přišel Kristus, aby shromáždil všechny národy do svazku nové smlouvy, stala se tyto rituální vymezení, která oddělovala Izraele od zbytku světa, překonaná a neúčinná. Protože církev je mezinárodní společenství, které zahrnuje židy, ale nevyklučuje pohany, pak výlučně židovské rituály už nemohou být známkou Božího lidu (Řím 1,5.16; 3,29-30; Gal 3,28).
- 2) Mojžíšské rituály byly jen stíny lepších věcí, které přišly s Kristem (Kol 2,16-17). Jinými slovy: rituály stanovené Zákonem byly znamením milosti, ale ne svátostí milosti. Jejich úlohou bylo ukázat cestu, která vede k darům udělovaným v Kristu, ale samy tyto dary nemohly dát (Žid 7,18-19; 10,1-4). Tak například tělesná obřízka byla předobrazem křestní milosti, která proměňuje srdce (Kol 2,11-12). Oběti Mojžíšova zákona vytvořily prostor pro dokonalou oběť Ježíšovu, která jediná působí skutečné odpuštění hříchů (Žid 10,11-18). Svátky jako například Pascha měly také připravit Izrael, aby přijal pravého Božího Beránka jako posvátný pokrm (1 Kor 5,7-8; 10,16). Všechny rituály nějakým způsobem působily jako proroctví, která měla svůj význam ve starém řádu spásy, ale už nejsou nutná, když Kristus naplnil to, co v dobách před ním bylo naznačeno.
- 3) Mojžíšské rituály byly symbolické; poučovaly o Boží milosti a o nedostatečnosti lidských skutků. V souladu s Mojžíšovým zákonem jako takovým sloužily rituální předpisy jako prostředky, jimiž Bůh formoval lid v pokoře a ve vědomí, že potřebuje jeho milost. Například obřízka je na jedné straně znamením Abrahámovy spravedlnosti na základě víry (Řím 4,11). Na druhé straně připomíná, že Bůh uskutečňuje svůj plán milostí, a ne skrze lidské skutky. Všimněme si, že Abrahám byl zavázán k obřízce poté (Gn 17,1-17), co propadl netrpělivosti a snažil se uskutečnit svou vlastní iniciativou (Gn 16,1-6) to, co pro něj mohl vykonat pouze Bůh svou milostí, totiž dát mu v jeho stáří syna (Gn 15,4). Zdá se, že obřízka má Abrahámovi bolestně

připomenout toto vážné ponaučení. Podobně zachovávání šabatu každý týden připomínalo, že člověk má po šesti dnech svou práci přerušit a sedmý den má oslavovat Boží dílo (stvoření podle Ex 20,11; vykoupení podle Dt 5,15). A starozákonní oběť má také pedagogický význam, protože člověku trvale připomíná jeho slabost a hříšnost (Žid 10,3). Na jedné straně Bůh ustanovil oběti proto, aby zjevil svou touhu odpustit svéhlavému lidu. Na druhé straně nařízením o trvalém cyklu obětí zdůraznil, že člověk je slabý a bezmocný na to, aby se varoval hříchů vlastními silami, a tudíž potřebuje Boží milost a milosrdenství.

Na těchto příkladech lépe pochopíme, o co Pavlovi šlo. Rituální „skutky“ deklarují, že člověk je slabý a hříšný a že nutně potřebuje Boží pomoc. Zjevují lidskou nouzi, aniž se jí plně dotknou. Neposkytují účinné řešení, ale poukazují někam dál k definitivnímu řešení, které Bůh nabízí skrze smrt a vzkříšení Ježíše Krista.

víra v Ježíše Krista

Řecký výraz πίστις Χριστοῦ, typický pro Pavlovy listy (ale viz také Jak 2,1; Zj 2,13; 4,12), umožňuje ve své jazykové víceznačnosti různý způsob překladu a výkladu.¹ Za prvé řecké slovo πίστις může znamenat: „víra“ jako postoj víry (*fides qua*) nebo jako obsah víry (*fides quae*), dále „věrnost“, „hodnověrnost, spolehlivost, důvěryhodnost“, „vážnost, důstojnost“, a v množném čísle „prostředek přesvědčení“. Za druhé je třeba určit hodnotu genitivu Χριστοῦ: buď gen. obiecti = např. „víra v Krista“, nebo gen. subiecti = např. „Kristova víra“ nebo „hodnověrnost Krista“ apod. Někteří komentátoři se vyslovovali pro neurčitost vztahu (najdeme i termín gen. mysticus) a navrhovali přeložit spojení obecně jako „víra určená vztahem ke Kristu, křesťanská víra“. A za třetí je třeba určit, na jaké postavení Krista tento výraz odkazuje: buď na minulost, na jeho pozemský život, nebo na jeho přítomnost ve slávě (což bude v Pavlových listech asi téměř výlučně).

Πίστις Χριστοῦ je v Gal dvakrát v 2,16 a jednou v 3,22, a pak v 2,20 podobný výraz ἐν πίστει ζῶ τῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Prostřední věta v 2,16 se slovesnou vazbou jednoznačně označuje Krista jako předmět víry: „uvěřili jsme v Krista Ježíše“. Víra je osobní rozhodnutí člověka pro Krista. Vedle toho je však užitečné si připomenout, že spojení πίστις Χριστοῦ vedle této složky víry implicitně obsahuje i druhý prvek víry, který je neméně důležitý, totiž podíl Kristův. Víra je vztah, na kterém se podílejí obě strany. Jestliže věřící ze své strany dává Kristu svou důvěru, tj. existenciálně k němu přilne, ptáme se, jakým dílem přispívá do tohoto vztahu Kristus? My jsme vírou spojeni s Kristem, který je živý nyní, v přítomnosti, nikoli s Kristem v dávné minulosti. Víra spojuje věřícího s oslaveným Pánem, který se stal „hodnověrným, hodným víry“ – to je rovněž jeden z významů slova πίστις. Svě hodnověrnosti, která je pro věřící oporou jejich víry, nabyt Kristus zejména skrze velikonoční tajemství: svou smrtí a svým oslavením (srov. 2,20 – „vydal se“, tj. jeho smrt, a má titul „Boží Syn“, kterým byla vyjadřována v prvním apoštolském hlásání skutečnost jeho oslavení, viz např. Řím 1,4).

Křesťanská víra je tedy vždycky setkání dvojí πίστις: „hodnověrnost, spolehlivost“ Krista, o kterou se opírá „víra“ člověka.

v. 17

Výrazy „být ospravedlněn v Kristu“ a „hříšníci“ vážou tento verš na vv. 15 a 16. Pavel tu předkládá syntézu celého odstavce formou řečnické otázky ad absurdum.

¹ Přehled problematiky a návrhy řešení viz zejména A. Vanhoye, *Πίστις Χριστοῦ: fede in Cristo o affidabilità di Cristo?*, *Biblica* 80/1, 1999, str. 1-21.

Ptc. ζητοῦντες ve smyslu časovém nebo přípustkovém (osciluje mezi oběma významy) vyjadřuje trvalou pohotovost pro Kristovu činnost, a ne snahu získat ospravedlnění vlastními silami.

Smysl této nesnadné věty je asi tento: Zatímco (nebo: přestože) židokřesťané hledají ospravedlnění „v Kristu“, ukazují se, že jsou ještě hříšníci jako pohané, protože kvůli víře v Krista opustili Zákon. Z toho by plynulo, že Ježíš je „služebník“ (tj. příčina a příležitost) „hříchu“. Pavel takové rouhavé myšlení rázně odmítá.

v. 18

Tématem tohoto verše je varování před nebezpečím cesty zpět. Pavel má jistě na mysli změnu Petrova chování v Antiochii. Když společně stoloval s křesťany pohanského původu, zbořil – nakolik osobně mohl – stavbu židovských tradic. Zatímco v předchozím verši je plurál, který zahrnuje všechny židokřesťany uvolněné z vazby Zákona, zde Pavel přechází do 1. os. jedn. č. Toto „já“ lze asi nejlépe vyložit jako „ego exemplaris“. Změnou gramatické osoby apoštol naznačuje, že začíná nový odstavec, a zaostřuje pozornost na své osobní přilnutí ke Kristu, o kterém bude mluvit v následujících verších.

Slovesa „bořit“ (καταλύειν) a „stavět“ (οικοδομῆναι) tu jsou hodnotově převrácená: první je kladné, druhé záporné (srov. stejné slovesné kmeny v Jer 1,10 LXX). Obraz vychází z židovského učení, ve kterém Tóra byla chápána jako ochranná zeď mezi Izraelem a pohanským modlářstvím (srov. Lv 15,31; 20,26). Tato dělicí přepážka ale byla Kristem zrušena (srov. Ef 2,14).

v. 19

První věta „skrže Zákon jsem Zákonu umřel“ je pro komentátory tvrdým oříškem. Pavel uvádí slovo νόμος bez členu, čím otvírá prostor více interpretacím. Sv. Jan Chrysostomos uvádí tři:² 1) Skrže zákon milosti jsem umřel Mojžíšovu zákonu v tom smyslu, že jsem byl od něj osvobozen. Chrysostomos odkazuje na Řím 8,2-4, kde ale Pavel nemluví o osvobození od Mojžíšova zákona, ale od „zákona hříchu a smrti“, což je rozdíl (srov. Řím 7,22-23). – 2) Mojžíšův zákon jako prorocké zjevení (srov. Dt 18,15) mě naučil, že už ho nemusím zachovávat jakožto dříve uloženou legislativu. To platí, ale Gal 2,19 tuto myšlenku neobsahuje. – 3) Zákon nechá propadnout smrti ty, kdo ho nezachovávají, tudíž všichni jsme kvůli němu mrtví, protože ho nezachovává nikdo. Tento výklad zaměňuje dvojnásobnou skutečnost, totiž že si zasloužíme trest smrti a že jsme ho už skutečně podstoupili.

Chrysostomos chybně odděluje Pavlův výrok od jeho kontextu, zejména od následující věty „jsem ukřižován spolu s Kristem“, která poskytuje klíč k výkladu celého verše. Křesťan zemřel Zákonu skrže Zákon proto, že byl ukřižován s Kristem, který umřel Zákonu skrže Zákon. Vzhledem ke Kristu sloveso „umřít“ platí ve vlastním a plném smyslu, což v Chrysostomových výkladech chybělo. Kristus umřel skutečně, a to „skrže Zákon“: jeho smrt byla důsledkem zákonného odsouzení (srov. Jan 19,7). A současně tím „umřel Zákonu“, protože nad mrtvým už nemá zákon žádnou moc, zejména nad Kristem, který smrtí vstoupil do nového života mimo naši pozemskou realitu, a ten je zcela nezávislý na požadavcích Zákona. V takovém stavu je vzkříšený Kristus, který „žije Bohu“ (Řím 6,10).

A v takovém stavu žije také každý křesťan, protože je skrže křesť připojen ke Kristově smrti (srov. Řím 6,3-5), aby ve spojení se vzkříšeným Kristem (srov. Řím 6,8-10) „žil pro Boha“ (Gal 2,19). Křesťan, který je s Kristem ukřižován, tedy „umřel Zákonu skrže Zákon“ (Gal 2,19).

² Jan Chrysostomos, *Patrologia Graeca* (Migne), 61, 645.

„Jsem ukřižován spolu s Kristem“. Toto odvážné tvrzení je svědectvím o velmi těsném spojení s Kristem v afektivním a existenciálním ztotožnění se s ním a současně se opírá o toto dvojí přesvědčení: 1) Kristus vzal do své smrti s sebou věřící (srov. 2 Kor 5,14); 2) událost Kristovy smrti přesahuje všechny meze dějinné časovosti a je aktuální v každé přítomné době. Pavel zde užívá sloveso v perfektu ve významu: „Byl jsem ukřižován a v tomto stavu jsem dosud“. To odpovídá skutečné situaci věřícího: pokud žije zde na zemi, uskutečňuje na sobě Kristovo utrpení, které je podmínkou k tomu, aby mohl mít účast na životě vzkříšeného Krista.

v. 20

Tato účast na Kristově životě je ale už také skutečností: „Už nežiji já, ale žije ve mně Kristus“. Tato věta doplňuje celkový pohled. Když Pavel předtím řekl, že umřel (2,19), upřesňuje nyní, že žije, ale žije jako zemřelý, který byl vzkříšen: je mrtvý svému já a od Krista dostal život. Odumření svému já se pojí s umřením Zákona. Tím se ukazuje, že zbavit se Zákona neznamená dosáhnout nějaké emancipace, která by člověku otevřela cestu k egoismu a mravnímu liberalismu. Naopak, člověk se zřiká svého já, aby v sobě poskytl úplně prostor životu Krista, což je život velkodušné a sebe se zřikající lásky.

Prohlášení „ve mně žije Kristus“ nás překvapuje svou novostí (v pavlovských listech je podobná myšlenka v Flp 1,21: „pro mě život je Kristus“; v Kol 3,4: „až se zjeví Kristus, váš život“). Pro jeho objasnění některé studie uvádějí analogie jako přítomnost prorockého ducha v člověku nebo osobnost Sókrata, kterého vedl určitý druh génia.³ Tyto analogie jsou příliš slabé na to, aby vysvětlily jedinečnost života Krista, skutečné lidské osoby, která žije v druhé osobě věřícího člověka tak reálným způsobem, že věřícího určuje vitalita Krista víc než jeho vlastní.

Následující věta slouží k objasnění a prohloubení tohoto tajemství. K tvrzení „už nežiji já“ apoštol pozitivně dodává, že dosud žije na této zemi. Jeho existence smrtelníka ještě neskončila. Pavel ještě žije „v těle“ (ἐν σαρκί), to znamená v běžných lidských podmínkách, se svými omezeními a slabostmi, vystaven pokušením, utrpení a očekávání smrti.

Apoštol dále rozvíjí myšlenku, jak v něm „žije Kristus“ slovy: „žiji ve víře v Božího Syna...“, z nichž můžeme pochopit, jak se Kristus zmocňuje Pavlova života. Nejedná se tu o násilné nahrazení jedné osobnosti jinou, jak je to v případech posedlých demony, ani to není stav nějaké dočasné inspirace, o které se zmiňují autoři, jako třeba u pohanů Platón, nebo u židů Filón. I takové extatické zkušenosti Pavel zná (srov. 2 Kor 12,1-5). Ale to, o čem mluví zde, se neomezuje na určitá období jeho života, ale naplňuje celý jeho pozemský život. Kristův život ho naplňuje skrze víru. Kristus se v něm neprosazuje násilím, ale vybízí Pavla, aby k němu přilnul vírou. Absolutní věrohodnost Božího Syna otvírá v apoštolovi možnost žít ve víře, a tak se uskutečňuje Kristův život v něm a jeho život v Kristu, který se vyznačuje podivuhodnou vzájemnou niterností.

Závěr verše uvádí důvod takového života. Víra se zakládá na věrohodnosti „Božího Syna, který mě miloval a vydal se za mě“. Pavel uvádí dva spolehlivé motivy, na kterých může víra pevně spočinout: a) veliká důstojnost Božího Syna; b) jeho krajní láska, kterou nám projevil. Kristovo Boží synovství se plně zjevilo skrze jeho vzkříšení (srov. Řím 1,4). Jeho láska k nám se ukázala v jeho utrpení a smrti. Tato věta je formulována typicky pavlovsky, tj. formou paradoxu, a velmi osobně, ale má tradiční jádro. Podobné vyjádření nacházíme v Gal 1,4, v kterém se spojují dvě tradiční formule: a) o Kristově smrti za naše hříchy (1 Kor 15,3); b) o Synu člověka, který přišel dát svůj život jako výkupné za mnohé (Mt 20,28; Mk 10,45). Pavel ale provedl významné změny.

³ Srov. A. Wikenhauser, *Die Christumystik des Apostels Paulus*, Freiburg i. Br. ²1956, str. 45-48.

Především svou výpověď personalizoval. Místo výrazu „za naše hříchy“ (1 Kor 15,3) nebo „za mnohé“ (Mt 20,28; Mk 10,45) říká „za mě“. Teologicky tato záměna nečiní potíže, protože Pavel jako jedinec byl v množném čísle tradičních formulací zahrnut. Apoštolovo vyznání v jednotném čísle ale nabývá na expresivnosti. Podtrhuje totiž osobní vztah ke Kristu, který se nerozplývá v jakési neurčité kolektivnosti, ale konfrontuje velikost Ježíšovy spásitelské lásky s bezvýhodností a naléhavou potřebností spásy každého osobně. Svoje vyznání Pavel zesiluje i tím, že neuzívá sloveso „dát“ (δίδοναι) jako v Gal 1,4 a Mt 20,28; Mk 10,45, nýbrž „vydat“ (παραδίδοναι). Toto sloveso ve spojení s osobním předmětem v Bibli znamená „vydat někoho do rukou jeho nepřátel“, „vydat do jejich moci“. Ve Starém zákoně je opakovaně užíváno v takových situacích, kdy Bůh za účelem potrestání nevěrností svého lidu ho „vydal“ jeho nepřátelům (srov. Sd 2,14; 6,1.13; 13,1). V našem textu toto sloveso odkazuje na pašije, v nichž patří k charakteristickým slovům. Jidáš „vydává“ Ježíše židům (Mt 26,15.48) a židé ho pak „vydávají“ Pilátovi (27,2). Stejně sloveso se nachází ve známé tzv. čtvrté písni o Hospodinově Služebníkovi (Iz 53,6.12). Pavlův text je však jedinečný tím, že užívá tohoto slovesa se zvratným zájmenem, což vyjadřuje pozoruhodnou skutečnost: místo toho, aby byl Kristus vydán, „vydal sebe sama“ svým protivníkům, aby se mu vysmívali, týrali ho a usmrtili. A to všechno – zdůrazňuje Pavel – učinil „pro mě“.

Participiu slovesa παραδίδοναι předchází v Pavlově větě ptc. slovesa ἀγαπᾶν, které poskytuje klíč k pochopení všeho Kristova dění a osvětluje ho jako projev lásky. Synoptická evangelia toto hledisko pašiji nevyslovují přímo. Pavel a Janovo evangelium aspekt lásky Ježíšova kříže naopak velmi zdůrazňují. Aorist slovesa „milovat“ nás tu poněkud překvapuje. Proč apoštol neužil přítomného času (jako např. ve Zj 1,5)? Důvod musíme hledat v těsné vazbě na „vydal se za mě“. Pavel chtěl zdůraznit, že láska nutila Božího Syna do té míry, že se za mě vydal na smrt. Proto aorist ἀγαπήσαστος je třeba chápat ve smyslu „projevil svou lásku“ v onom vrcholném dějinném okamžiku (a nikoli obecně „miloval mě“ nebo „zamiloval si mě“).

Pavel uvádí ve srovnání s tradičními formulacemi ještě jednu obměnu. Zatímco 1 Kor 15,3 mluví o „Kristu“ a synoptický výrok o „Synu člověka“, apoštol tento projev lásky připisuje „Božímu Synu“. Tento titul vyjadřuje Kristovu osobu v její nejhlubší a nejtajemnější skutečnosti, jak ji Pavel přijal ve zjevení při svém obrácení (srov. Gal 1,16, kde je také Kristus označen jako „Syn“ Boží).

v. 21

Po vrcholné větě celého úryvku Pavel dodává stručný, úsečný závěr, který ještě jednou upomíná na spornou otázku. Spojuje osobní prohlášení: „Já neruším Boží milost“, s novým tématem: „Jestliže je totiž spravedlnost ze Zákona, pak Kristus zemřel zbytečně“.

„Boží milost“ je zdarma daný dar, který Bůh předkládá v tajemství Kristovy lásky, jak o něm apoštol právě před chvílí mluvil. Skrze vykupitelskou lásku svého Syna nám Bůh nabízí nezasloužený dar ospravedlnění. Hledat nějakou jinou cestu ospravedlnění by bylo projevem pohrdání tím darem, tedy jeho zrušením.

6. Poselství

1) V Gal 2,14b-21 se nemluví o úloze Zákona před Kristovým příchodem; o tom Pavel pojednává například v 3,19-25. Zde se mluví o Zákonu, který je rivalem křesťanské víry. Legalistické smýšlení je nejen krokem zpátky, ale opravdovým a skutečným zrazením Krista a zřeknutím se spásy, kterou on přinesl. Setkání s Kristem a víra v něj tedy nutně znamená jasný rozchod se Zákonem, chápaným jako souhrn norem, jejichž zachovávání přináší spásu.

Kdo byl s Kristem ukřižován, nepotřebuje Zákon. Kdo se ještě zabývá Zákonem, zřídá se Krista, protože ho tím prohlašuje za „služebníka hříchu“.

2) To muselo galatské křesťany pohoršit, protože Zákon a jeho vysoké náboženské a etické hodnoty jim byly judaizujícími misionáři představeny jako pokrok v životě s Kristem.

3) Závěrem si na zopakování shrňme základní schéma a témata úryvku, který jsme prostudovali:

A. Ospravedlnění skrze víru (vv. 14b-17)

1. Rozhodnutí proti evangeliu (v. 14b)
2. Úloha víry (vv. 15-16)
3. Kristus není služebník hříchu (v. 17)

B. Život v Kristu (vv. 18-21)

1. Nebezpečí kroku zpět (v. 18)
2. Ukřižován s Kristem (vv. 19-20)
3. Milost nelze zrušit (v. 21)